

«...ЗАВДАКИ ЛЮДИНОЛЮБНОМУ ПРОМИСЛУ БОЖОМУ ПРИЙШОВ А ДО БОГОСПАСЕННОГО МІСТА, ЦЮ НАЗИВАЄТЬСЯ ЛЬВІВ», –

написав Іван Федоров, залишивши нам докладну розповідь про те, як створював тут друкарню

Марія КУХАРУК
(Львів)

13

Здавалося б, на цьому імені лежить печать Божого благословення, бо за будь-яких урядів і політичних систем діяльність першодрукаря Івана Федорова навечно закарбована у шкільних підручниках. Однак у Львові музей, який носив його ім'я і був розташований у приміщенні Онуфріївського монастиря 1977 року, перейменували в Музей мистецтва давньої української книги та 1996-го «поселили» у бараку метробуду. І нині його обминають не лише туристи, а й львів'яни, настільки ця будова не схожа на заклад культури. Рятують музей постійні та надійні відвідувачі – учні, яких учителі водять сюди класами, бо цього вимагає шкільна програма. Учні охоче знайомляться тут з унікальними стародруками, де кожна сторінка зрєблена з такою любов'ю і так ретельно, що енергетика таємниці давніх письмен впливає на дітей і хвилює їх не менше, ніж пригоди відомого чарівника Гаррі Поттера.

ЖИВІ ЧИ МЕРТВІ БОГОСЛУЖБОВІ КНИГИ?

Щойно ми з фотокореспондентом переступили поріг похмурого вагоноподібного приміщення музею, в коридорі відбилоса відлуння скрипіння дверей і наших кроків. Ми почувалися винуватими від того, що порушили тишу гнітючих сіро-зелених коридорів. Стало дискомфортно і неприємно. Але тут, на наше щастя, вийшла **завідувачка музею Лариса СПАСЬКА.**

– Не дивуйтеся такому відлунню – цей ефект створює цегла, із якої збудована споруда. Її зводили як тимчасове приміщення метробуду, але воно служить нам уже 14 років, – пояснила Л. Спаська. – На превеликий жаль, ми не маємо можливості її реконструювати. Бо, як з'ясувалося, немає документів про наявність цієї споруди, вона довгий час не значилася в технічному плані Львова, відтак немає й документів, що ми її орендуємо. Бо тоді, 1996 року, міська рада передала її нам тимчасово, до початку будівництва підземного трамвая. Цього документа й досі не знайшли. Тому Львівська галерея мистецтв, до якої ми належимо, не може розпочати реконструкцію музею: його немає на

папері. Тільки нині міська рада має прийняти рішення про надання споруди метробуду в оренду музеєві. Тож тоді ми спробуємо перебудувати його згідно із сучасними вимогами.

Збірка Музею мистецтва давньої української книги нараховує 12 тисяч експонатів, серед них – рукописні й стародруковані книги, україніка XIX–XX століть. Рукописи, інкунабули, першодруки – все це книги на престольні, Євангелія. Тут можна оглянути й погортати сторінки дофедоровського вузькошрифтового Євангелія, книги, які друкував Іван Федоров у Львові: «Апостол», «Буквар», «Острозьку біблію», «Требник» Петра Могили та багато інших.

– Ці книги мертві чи живі? – запитую Ларису Спаську.

– Коли стоять на полицях і ніхто ними не цікавиться – вони наче впадають у сон. А коли їх беруть до рук учені й досліджують, читають так, як це робив отець Рафаїл Туркуняк, який нещодавно переклав Острозьке Євангеліє сучасною українською мовою, то ці книги оживають. Але оживають такою мірою, якою ваша свідомість готова сприймати написане там. Коли я читаю, то не так бачу й розумію тексти, як, приміром, отець Рафаїл. Між богослужбовими книгами й людиною, яка вступає з ними в контакт, відбувається енергообмін. І кожний із нас одержує те, що може сам умістити з того, що закарбоване в книжках, – велику таємницю Божого слова. Адже богослужбові книги написані метафорами, а це образне мислення. І настільки людина вміє ним оперувати, настільки потрібну інформацію й одержить.

ПОЛІТ «ТРЕБНИКА» Й ЗУПИНКА НА «ЧИНІ ПОГРЕБЕНІА»

Те, що богослужбові стародруки створюють особливу атмосферу, працівники музею відчувають на собі. Їм тут добре й затишно. Ось тільки тривожно буває раз на рік – з кінця жовтня до Різдва. Але й до цього вже звикли.

– Після переїзду в це приміщення ночами сторожі чули, як коридорами хтось ходить, позіхає, кашляє. Не раз оглядали будову ззовні, нічого не помічали, зате за стіною шурхіт і кроки постійно повторювалися, – розповідає Лариса Спаська. – Якось почула, неначе за металевими дверима фондосховища гучно впала шафа чи полиця. Цей удар почули також працівники в інших кімнатах. Та коли я відкрила двері, побачила, що все стоїть на місці. Згодом трапився ще один випадок. При мені з полиці почала зсуватися книжка, наче її хтось тягнув невидимою рукою – і тут-таки впала на підлогу. Я підійшла, щоб підняти її, це був Требник Почаївський XVIII століття і лежав він розкритим на сторінці «Чин погребенія». Це було в п'ятницю 30 жовтня – у переддень церковних молитов за померлих. У такий спосіб і нам нагадали, щоб ми не забули помолитися за них. Випадковостей немає. І хоча ми не раз освячували приміщення, проте іноді можна почути, що коридорами і фондосховищами хтось ходить. Нічого схожого не відбувається влітку.

Школярі, які приходять сюди з учителями, жваво цікавляться експонатами, часто ставлять запитання, діти дуже спостережливі. Наприклад, у книзі «Хроніка цілого світу», де описано історію створення Європи й експонується карта світу 1564 року, на карті позначено Європу, Кубу, Південну Америку, а Північної Америки немає. Школярі відразу це помітили й попросили сфотографувати таку унікальну мапу. Автор «Хроніки» Марцін Бельський писав її у часи, коли ще не відкрили Північної Америки. На гравюрі він зобра-

жений біля двох просторих вікон із лютнею, довкола нього ростуть квіти у вазонах.

– А навіщо лютня тут намальована? – запитала школярка.

– Усі предмети, зображені на давній гравюрі, теж не випадкові, вони символізують обов'язкові атрибути створення гармонії. Бо, згідно з реформаторськими теоріями епохи Ренесансу, людина лише в гармонії творить прекрасне й корисне, – відповіла екскурсовод. І юнка вдоволено закивала головою. Очевидно, для неї це було близьким і зрозумілим.

П'ЯТЬ ТАЛАНТІВ ІВАНА ФЕДОРОВА

З початку заснування музею проводить федоровські семінари. Тоді до Львова з'їжджаються науковці з усього світу. Львівські вчені Орест Мацюк, Ярослав Ісаєвич присвятили чимало праць дослідженням федоровських першодруків. Іван Федоров, уживаючи сучасну термінологію, був блискучим техніком-поліграфістом, обдарованим лінгвістом, менеджером-редактором своїх видань, публіцистом та автором цікавих передмов і післямов. Також він мав хобі – винаходив артилерійську зброю. Досить часто наводив у своїх післямовах притчу про п'ять талантів. Бо знав, що талант – від Бога, й основне своє завдання вбачав у його реалізації. Про це Федоров написав у післямові до львівського «Апостола». Це повчальна і пристрасна розповідь про те, як утілювати мрії. Якщо ж трапляються труднощі й невдачі, й за них варто дякувати Богу та не розчаровуватись. Ось І. Федоров розповідає, звідкіля почалася і як було створено цю друкарню: «Під час подорожі спіткало мене багато смутку і лиха, не тільки через довгий шлях, а й тому, що лютувала пошесть і утруднювала подорожування, – просто кажучи, все було погано і якнайгірше. І так завдяки людинолюбному промислу Божому прийшов я до богоспасенного міста, що називається Львів. І все, що на дорозі мене спіткало, я мав за ніщо, щоб лишень осягнути свого Христа. І все, що на цьому світі, до сну подібне і тіні, бо все

минає, добро і зло зникає, як дим у повітрі. Як Апостол хвалиться горем! – бо горе спричиняє терпіння, терпіння – надію, а надія – не обмане! І тому любов запалала у моєму серці від Духа Святого, посланого мені. Коли я оселився у славетному місті Львові... і почав я говорити собі таку молитву... і не відбери від уст моїх до кінця слово правди задля братів моїх і ближніх моїх. Почуй, Господи, мою молитву і благання моє вислухай... Визволи мене від пристрастей, щоб я запалився діянням, спочив спогляданням і покірною».

Головне – чітко ставити мету й завдання. Іван Федоров – великий християнський

подвижник. Він був свято переконаний, що нещастя приведуть його до успіху. Так і сталося. Але перейти через нещастя потрібно, не розтративши сили й таланту, бо в боротьбі з негараздами можна все втратити. Його шлях – дорогоюказ реалізації талантів першодрукаря. Він сам збирав кошти поміж людей на книги, сам опрацьовував тексти й сам пильнував чистоту слова Божого, був світочем тієї ідеї, для якої покликаний. І давній Львів, завжди відкритий для людей різних національностей і віросповідань, які несуть просвітлення для душ, прийняв московита Івана Федорова з його благородним наміром – зробити книгу доступною для всіх. Про це він каже в одній з передмов: «До міцного граду неможливо увійти інакше, як через ворота». І він широко відчинив ці ворота.

ПЕРШОДРУКАР ІВАН ФЕДОРОВ БУВ
РІЗНОБІЧНО ОСВІЧЕНОЮ ЛЮДИНОЮ. А В
ПЕРВІВРАХ МІЖ СПРАВАМИ ВИДАВНИЧИМИ
ВИНАХОДИВ ТА ВИЛИВАВ ГАРМАТИ.

ОСТАНКИ ПЕРШОДРУКАРА ЧЕКАЮТЬ ДОСЛІДНИКІВ

У Львові, у стіні Онуфріївського монастиря, історики Ігор Свешніков та Ігор Мацік натрапили на людські останки, які, за припущенням археологів, належать Іванові Федорову. Вже 30 років останки зберігаються в музеї. І досі ніхто не знає дати смерті Івана Федорова, немає і його портретів. Не проведено повноцінних антропологічних досліджень із використанням найновіших методик, що допомогли б нам дізнатися багато цікавого й корисного про особистість першодрукаря.

— Кістки, що зберігаються у Львові, на думку археологів, належать людині віком 70 років, — розповіла Л. Спаська. — Вони свідчать про те, що ця особа мала неабияке здоров'я, бо жодних ознак остеохондрозу немає, кістки здорові. Однак аналізу на виявлення друкарської фарби чи свинцю в цих останках так і не зроблено, бо це дорого коштує. Зате на кістках є рубці від прижиттєвих шабельних ран. А вони — яскраві аргументи на користь хороброго воїна, який мужньо долав навіть фізичні перешкоди, коли тікав із Москви в Україну — «для переселення в інші незнані країни», про що Федоров сам розповідає в післямові до видання львівського «Апостола».

Львівські вчені тривалий час шукали нащадків Івана Федорова. А вже у Львові він мав сім'ю. Лише у XVII столітті з'являється прізвище Федорових, які працювали над реставрацією Успенської церкви. Унікальна особистість першодрукаря Івана Федорова ще чекає своїх дослідників.

15

Перші книжки церковнослов'янською мовою створив Свентопелк (Швайпольт) Фіоль (Фіол) у Кракові 1491 року. Це були «Октоїх» («Осьмогласник»), «Часословець», «Тріодь пісна», «Тріодь кольорова». 1494 року в містечку Обод у князівстві Зета (нині Чорногорія) монахом Макарієм була надрукована перша книга слов'янською мовою у південних слов'ян: «Октоїх-первогласник». У 1517–1519 роках у Празі Франциск Скорина надрукував кирилицею «Псалтир» та ще 23 книги Біблії у власному перекладі, використавши білоруський варіант церковнослов'янської мови.